

SISTEMUL ROBOTEI PE DOMENIILE EPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE ȘI GRECO-CATOLICE DE ORADEA

*Edith Bodo**

THE ROBOT SYSTEM IN THE DOMAINS OF ORADEA'S ROMAN CATHOLIC AND GREEK CATHOLIC BISHOPRICS

Abstract

The statute labour (robot), a reality of every day peasant's life in the dawn of modern period, was one of the hardest assignments. Although the Maria Theresa's urbarial regulation established the maximum quantum of the statute labour, some landlords had continued to claim it in those periods of the year when the peasant had been engaged with his own home economics. If they had to provide a work in far away places, the time spent on the road was not calculated in the count of the statute labour. A more convenient alternative for the serf was the ransom of the statute labour.

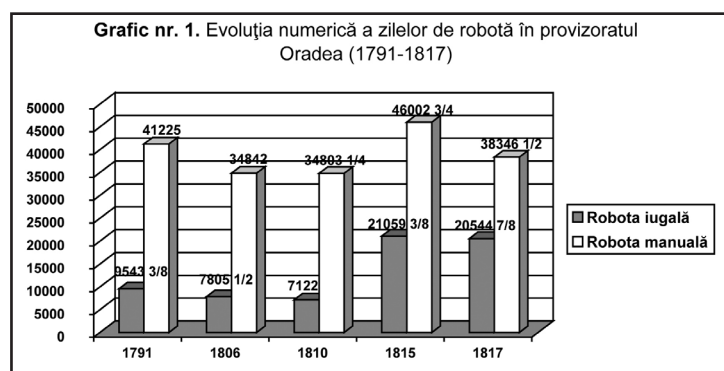
Key words: robot, serfs, landlords, agriculture, urbarial regulation

Robota, o realitate a vieții de zi cu zi a țăranului epocii moderne și nu numai, era una din cele mai grele sarcini, atât datorită înzestrării slabe a gospodăriilor țăărănești cu inventar viu și mort, a distanțelor mari și a drumurilor greu accesibile, cât și datorită tendințelor stăpânilor de a spori numărul zilelor de robotă.

Urmărind conscrierile urbariale ale provizoratului de Oradea, se poate constata că în decursul a 26 de ani, între 1791-1817¹, robota are valori fluctuante, când mai mari, când mai mici, neputând afirma că aceasta a fost într-o continuă ascensiune. Astfel că, între anii 1791-1810, numărul zilelor de robotă, atât iugale, cât și manuale, înregistrează pe ansamblu o ușoară scădere între anii 1810-1815 acestea cresc ca mai apoi, între 1815-1817 să scadă din nou. Dar, de-a lungul întregii perioade primează robota manuală ca o dovadă a slabei înzestrări cu animale a gospodăriilor țăărănești.

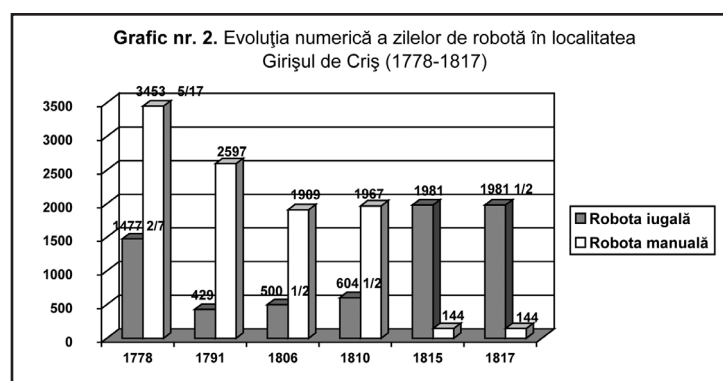
* Universitatea din Oradea, email: edithemes@yahoo.com

¹ Arhivele Naționale - Direcția Județeană Bihor, *Fond Episcopia romano-catolică Oradea. Acte economice* (în continuare: A.N.-D.J.Bh., *Fond Episcopia romano-catolică...*), inv. 246, dos. 2417, f. 8-8v (pentru anul 1791); Idem, dos. 2418, f. 4 (pentru anul 1806), f. 6 (pentru anul 1810), f. 12-16 (pentru anul 1815), f. 24-28 (pentru anul 1817)

Dacă analizăm fiecare localitate în parte, putem avea surprize, în sensul că în unele robota iugală o depășește pe cea manuală, dar numai în anii 1815-1817. Așa este cazul Vișoarei, Haieului, Girișului de Criș, Nojoridului, Cordăului, Apatelui, Săliște-Săldăbagiului și Ianoșdei.

În Girișul de Criș, după cum se observă și din graficul de mai jos, la 1815 crește spectaculos numărul zilelor de robotă cu animalele și se menține constant până la 1817. Astfel că, la 1778 cei 72 de iobagi care dețineau 27 de sesii prestau 1477 $\frac{10}{34}$ zile de robotă cu animalele și 2955 $\frac{10}{17}$ zile manuale, cei 27 jeleri cu casă 486 de zile manuale și un jeler fără casă 12 zile manuale²; în anul 1810 un număr de 134 de iobagi, 8 jeleri cu casă și 2 fără casă aveau 604 $\frac{4}{8}$ zile iugale și 1967 manuale, iar între 1815-1817 când numărul populației din localitate rămâne constant, adică 136 de iobagi și 8 jeleri fără casă robota datorată este de 1981 zile iugale (între 1815-1816), respectiv 1981 $\frac{4}{8}$ (în 1817) și 144 zile manuale. Nu lipsit de semnificație este și faptul că numărul de animale din Giriș era destul de mare. În intervalul în care robota iugală o devansează pe cea manuală, localitatea deține, într-o perioadă când populația este afectată de foamete, 72 de cai și 52 de boi în 1815³, iar în 1817, 89 de cai și 66 de boi⁴.

La fel se întâmplă și în cazul Nojoridului, numărul robotei iugale crescând la 1815 și păstrând aceeași valoare și la 1817. La 1778, 86 de iobagi cu 40 $\frac{7}{8}$ sesii erau impuși la 2299 $\frac{29}{34}$ zile cu animalele⁵ și 4599 $\frac{12}{17}$ zile manuale, iar cei 13 jeleri cu casă la 234 zile manuale și 6 jeleri fără casă la 72 zile manuale. În anul 1810, 102 iobagi, 4 jeleri cu

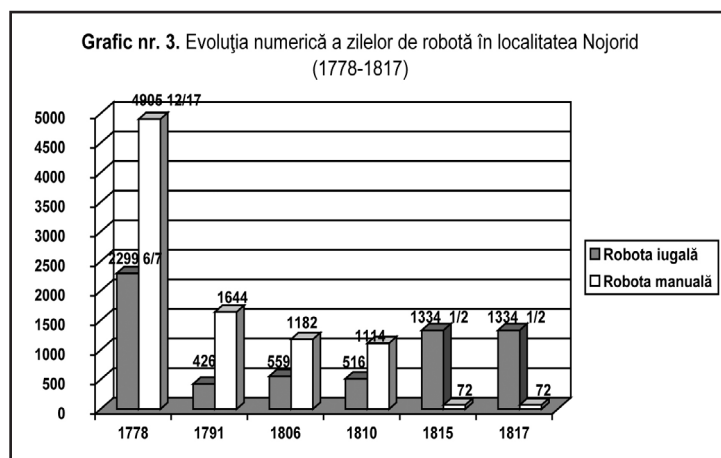
² Magyar Országos Levéltár (Arhivele Naționale Maghiare), *fond E 156. Urbaria et Conscriptioes*, fasciculus 125 (în continuare: MOL, *fond U et C*, fasc. 125), nr. 1/10, f. 821-834

³ A.N.-D.J.Bh, *Fond Episcopia romano-catolică...*, dos. 2418, f. 12

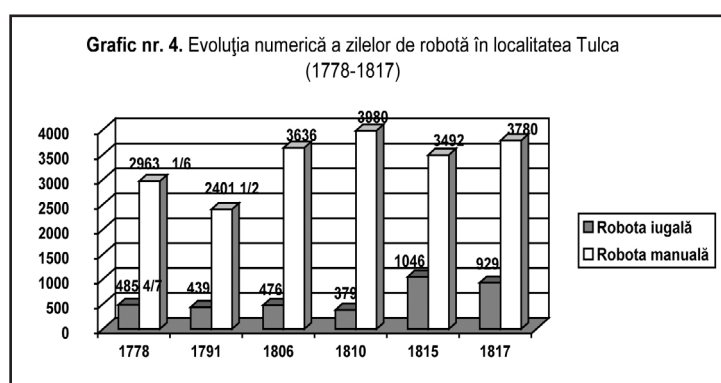
⁴ *Ibidem*, f. 24

⁵ În reprezentarea grafică, numărul zilelor iugale este de 2329 $\frac{29}{34}$ deoarece pe lângă robota prestată de iobagi și comunitatea era datoare pentru fânașul de 20 de coșai, cu 30 de zile iugale și 60 manuale (MOL, *fond U et C*, fasc. 125, nr. 1/10, f. 835-849)

casă și 3 fără casă prestau 516 zile iugale și 1114 zile manuale, iar între anii 1815-1817, 102 iobași și 4 jeleri erau datori cu 1334 $\frac{4}{8}$ zile cu animalele și 72 zile manuale. Numărul cailor din această localitate este în continuă creștere, iar numărul boilor la 1817 este de 48⁶.

Însă, în majoritatea localităților din acest provizorat, robota manuală va înregistra valori mult mai mari decât cea iugală. De exemplu, în cazul localității Tulca robota atinge cote ridicate pe tot parcursul perioadei luate în discuție. Dacă la 1778, 47 de iobași cu 7 $\frac{3}{8}$ sesii prestau 485 $\frac{21}{36}$ zile iugale și 971 $\frac{3}{18}$ manuale, 108 jeleri cu casă - 1944 zile manuale și 4 jeleri fără casă - 48 de zile⁷ la 1817 se ajunge la 929 de zile iugale și 3780 de zile manuale⁸. În această localitate robota se concretizează în muncă manuală și tăierea stânenului de lemne⁹.

Situația este identică și în localitatea Tinca. La 1778, cei 29 de iobași care dețineau 7 $\frac{4}{8}$ sesii prestau 402 $\frac{25}{38}$ de zile de robotă cu animalele și 805 $\frac{6}{19}$ manuale, cei 42 de jeleri cu casă, 756 de zile manuale și un jeler fără casă era dator cu 12 zile manuale¹⁰; în anul 1810 un număr de 70 de iobași și 109 jeleri cu casă aveau 653 $\frac{2}{8}$ zile iugale și 1770 manuale, iar între 1815-1817 robota iugală scade de la 1100 $\frac{4}{8}$ la 1026 $\frac{4}{8}$, iar cea manuală crește de la 1956 la 2050.

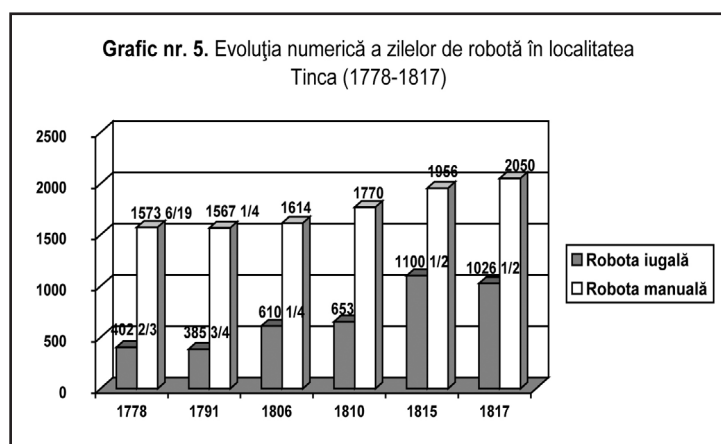
⁶ A.N.–D.J.Bh., *Fond Episcopia romano-catolică...*, dos. 2418, f. 24

⁷ MOL, *fond U et C*, fasc. 125, nr. 1/11, f. 1083-1101

⁸ A.N.–D.J.Bh., *Fond Episcopia romano-catolică...*, dos. 2418, f. 24

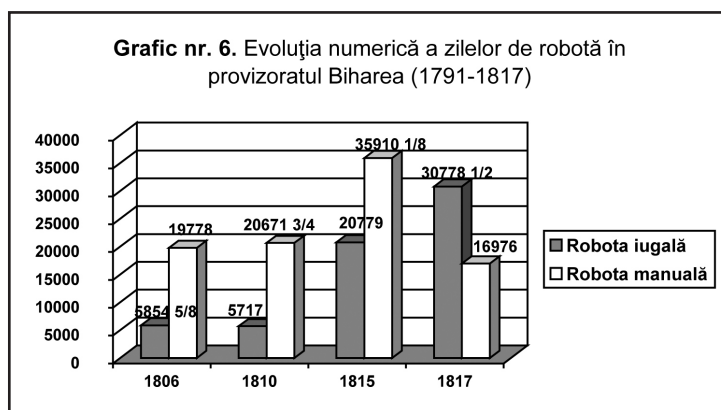
⁹ La 1800 prestează 3723 de zile de muncă, la 1810, 4564 și taie 96 $\frac{4}{8}$ stâneni de lemne, la 1815, 2484 zile de muncă și taie 94 $\frac{4}{8}$ stâneni de lemne, iar la 1820 efectuează 3762 zile de muncă și taie 104 $\frac{4}{8}$ stâneni de lemne (Petru Bona, *Situația economică și socială a țaranilor români pe domeniul Episcopiei romano-catolice de Oradea (1800-1848)*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1997, p. 74, Tabel nr. 61).

¹⁰ MOL, *fond U et C*, fasc. 125, nr. 1/10, f. 1027-1037

Prestată cu animalele, dar mai ales cu brațele, robota era folosită în acest provizorat pentru a pune în valoare în primul rând pământurile din predii, de a cultiva pământul alodial, de a exploata pădurea a cărei lemn era întrebuințat acum pe scară largă pentru confecționarea de materiale de construcție și pentru producerea potasei, de a îndeplini toate muncile necesare gospodăriei stăpânului¹¹.

Și în provizoratul Biharea, robota manuală, pe ansamblu, se caracterizează printr-o creștere aproape continuă, abia în 1817, robota iugală surclasând-o pe cea manuală. Cu toate acestea, din cele 12 localități ce aparțin de acest provizorat doar în cazul a patru este valabilă această afirmație. Este vorba de târgul Biharea, Sânnicolaul Român, Buduslău și Pocsaj.

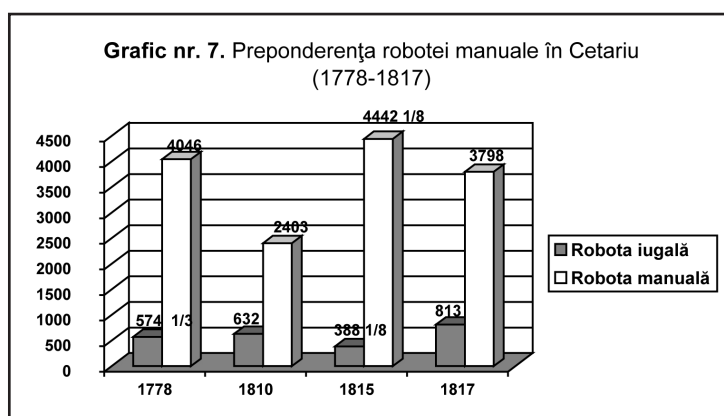

În localitățile Tăutelec, târgul Cetariu și Sântimreu, însă, robota manuală o depășește pe cea cu animalele pe parcursul întregii perioade, iar în Mezőkeresztes se prestează o cantitate mai mare de robotă iugală, cu excepția anului 1806.

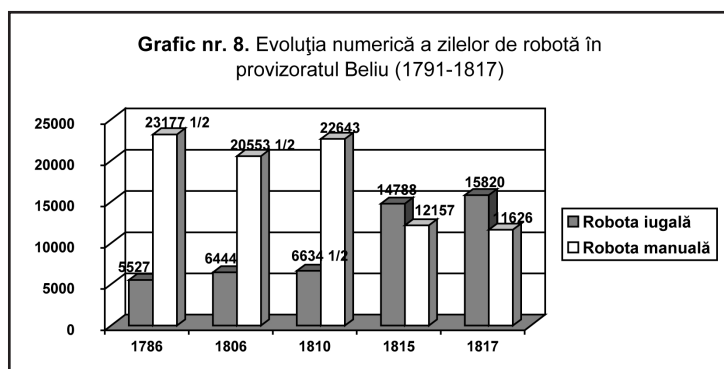
Astfel că, în târgul Cetariu, la 1778 cei 38 de iobagi care dețineau $\frac{8}{3}$ sesii prestau $489 \frac{11}{36}$ de zile de robotă cu animalele și $978 \frac{11}{18}$ zile manuale, cei 125 de jeleri cu casă 2250 de zile manuale, 24 de jeleri fără casă 288 de zile manuale și 23 de nobili și străini taxaliști răscumpărau cele 360 de zile manuale cu care erau datori¹²; în anul 1810 un număr de 48 de iobagi, 216 jeleri cu casă și 2 fără casă aveau 632 de zile iugale și 2403 manuale, iar între 1815-1817 când numărul populației din localitate rămâne aproape constant, robota datorată este de $388 \frac{1}{8}$ de zile iugale și $4442 \frac{1}{8}$ manuale (în 1815), respectiv 813 (în 1817) și 3798 de zile manuale.

¹¹ Petru Bona, *op. cit.*, p. 58

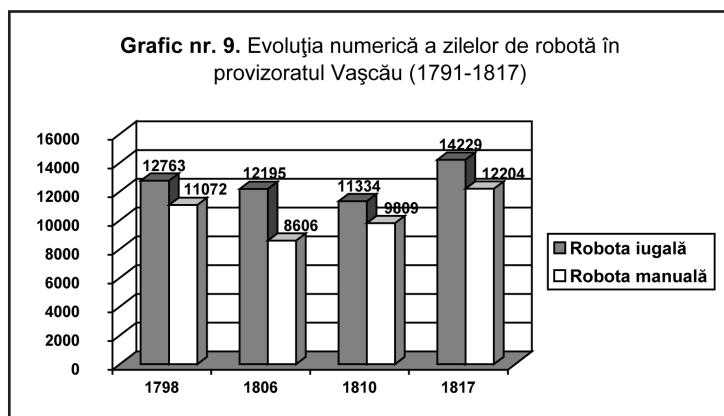
¹² În afară de acestea, comunitatea trebuia să presteze, pe ansamblu, 85 de zile cu animalele și 170 cu brațele (MOL, *fond U et C*, fasc. 125, nr. 1/9, f. 569-593)

Spre deosebire de provizoratul Oradea, în cel de Beliu¹³ numărul zilelor de robotă cu animalele este în continuă creștere (de la 5527 în 1786 la 15820 4/8 în 1817), iar cea manuală scade de la 23177 1/2 în 1786 la 11626 în 1817. Cu toate acestea și aici, robota manuală o depășește pe cea iugală.

În cazul provizoratului de Vașcău, situația este inversă. Aici, cele mai multe zile de robotă se efectuează cu animalele¹⁴. Fiind o regiune preponderent muntoasă și deluroasă, cu terenuri arabile puține și sărace, bogată însă în păduri, zăcăminte de staniu, fier, cupru și într-o oarecare măsură în aur și argint, supușii de aici efectuau la vremea respectivă în contul robotei, căraușii de fier și lemne la Oradea și Arad. La întoarcere aduceau grâu, vin și bere la Vașcău, Băița și la cârciuma domeniială din Petrieni. De asemenea, transportau la fierărie cu căruțele, cărbune, grinzi și minereu de la mina de fier¹⁵.

¹³ Vezi Graficul nr. 8

¹⁴ Vezi Graficul nr. 9

¹⁵ Gheorghe Mudura, *Conscrierile urbariale ale Domeniului de Vașcău (1772-1848). Elemente de demografie și structură socială*, în *Crisia VIII*, Oradea, 1978, p. 144-150

Există și aici localități cu robotă manuală mai mare, însă acestea sunt foarte rare. Sunt trei astfel de așezări: Leheceni, Câmpanii de Jos și Câmpanii de Sus.

Pe domeniul Beiușului, în cazul celor 42 de localități luate în discuție, se observă creșterea robotei iugale între anii 1778¹⁶ și 1811¹⁷. Robota manuală scade, cu excepția localităților Tărcăița, Valea de Jos, Brădet, Săud și Ferice. Având în vedere faptul că pe acest domeniu, stăpânul nu avea o puternică gospodărie alodială care să presupună utilizarea completă a zilelor de robotă, acesta putea cere comutarea unei părți în bani. Pe de altă parte, datorită condițiilor grele în care se efectua robota, o parte din sate optau pentru răscumpărarea ei, cu atât mai mult cu cât obligațiile în muncă din zona Beiușului se concretizau, în principal, în transporturi de diferite produse și materiale în cadrul domeniului, până la Oradea, la târguri, apoi diverse munci în pădure, la joagăre, întreținerea edificiilor domeniiale etc. De aceea, prestarea acestor obligații reclama înzestrarea gospodăriilor țărănești cu atelaje și animale de tracțiune¹⁸, adică vite, pluguri, care. Ele supuneau unui risc permanent principalele componente ale averii mobiliare a țăranilor. Robota iugală a crescut fie datorită nevoilor stăpânului, fie datorită faptului că, robota iugală valora mai mult (20 de crăitari) decât cea manuală (10 crăitari)¹⁹, iar iobagii recurgeau destul de frecvent la răscumpărarea parțială a acesteia, fie pentru a-și menaja vitele, fie pentru faptul că atunci când o prestau în natură nu li se socoteau în mod corespunzător zilele de robotă, fie pentru a-și asigura libertatea de mișcare necesară pentru a se afla în momentul oportun la muncile agricole din câmpie sau acasă, profitând și de diferența de 2-3 săptămâni dintre maturizarea culturilor la șes și la munte²⁰.

Astfel, inconsecvența în ceea ce privește prestarea robotei cu animalele sau a celei manuale se datora, în primul rând, cerințelor gospodăriei domeniiale și apoi gradului de înzestrare a țăranului cu inventar viu sau mort. Însă, stăpânul putea pretinde răscumpărarea obligațiilor sau iobagul ajuns la strâmtoare, putea cere reducerea sarcinilor sau plata acestora în bani.

Conform § 9 al punctului trei din urbariu, iobagul poate să-și răscumpere robota, dar nu poate fi obligat la aceasta. Răscumpărarea însemna în mod categoric o simplificare a raporturilor dintre cele două părți, țăranul scăpând de șicanele la care este sau crede că este supus, de veșnica lui îndoială față de corectitudinea oficialilor domeniiali, care țineau evidența robotei, își ușurează munca lui și a animalelor, putându-se concentra mai mult asupra propriei gospodării²¹. Pentru o mai mare legalitate, contractul temporar sau veșnic cu stăpânul domenial trebuie încheiat sub adevăritarea comitatului. De asemenea, urbariul mai stipulează faptul că, „dacă contractul este temporar și una dintre părți ar dori să renunțe și să se întoarcă la acesta reglementare urbarială, ea are dreptul s-o facă, dar numai dacă înștiințează comitatul cu un an înainte despre această intenție pentru ca în acest mod, atât stăpânul domenial, cât și iobagul să poată face la timp modificările necesare pentru bunul mers al gospodăriei”.

Contractele de răscumpărare a robotei constituie cea mai concretă dovadă a unei noi percepții a timpului, a reconsiderării lui, a importanței crescute a timpului propriu, cât

¹⁶ Ana Ilea, Iudita Călușer, *Conscrierea domeniului Beiuș din anul 1778*, în *Crisia XVI*, Oradea, 1995, p. 192-194, Situație centralizatoare privind satele componente ale Domeniului de Beiuș conform conscrierii din anul 1778

¹⁷ A.N.-D.J.Bh., *Fond Episcopia greco-catolică de Oradea*, dos. 479, f. 120-121

¹⁸ Ana Ilea, Iudita Călușer, *op.cit.*, p. 185

¹⁹ Aceste taxe prezintă o tendință de creștere permanentă. Este și principalul motiv pentru care țăranii din 23 de localități de pe domeniul Beiușului s-au plâns într-un memoriu adresat împăratului în anul 1816. (Veronica Covaci, Ana Ilea, *Frământări țărănești în districtul Beiușului la începutul secolului al XIX-lea*, în *Crisia XV*, Oradea, 1985; Barbu Ștefănescu, Bodo Edith, *Ruperea tăcerii*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1998)

²⁰ Vezi Barbu Ștefănescu, *Participarea țăranilor din zona Beiușului la muncile agricole din câmpie (I)*, în *Crisia XV*, Oradea, 1985; Idem, *Ibidem (II)*, în *Crisia XVI*, Oradea, 1986

²¹ Idem, *Răscumpărarea robotelor sau reconsiderarea timpului propriu de către țăranii beiușeni la începutul secolului al XIX-lea*, în *Analele Universității din Oradea, Istorie-Arheologie*, tom VI-VII, 1996-1997, p. 125

mai puțin dependent de cel al stăpânului²². Numărul mare al contractelor de răscumpărare dovedește preferința țăranilor pentru această modalitate de ușurare a sarcinilor cu care erau datori. De multe ori, stăpânii nu respectau prețurile de răscumpărare aflate în uz, dar tot așa au existat și cazuri în care s-au practicat prețuri de răscumpărare mai mici, ca urmare a sărăciei țăranilor.

Localnicii din Cetariu recurg la această modalitate atât în anul 1792, cât și în anul 1793, ei răscumpărând robota manuală din „îngăduința binevoitoare a episcopului de Oradea, Kalatay Ferenc” la prețul de 15 cr./zi. Dacă în anul 1792, patru persoane plătesc pentru 88 de zile de robotă manuală 22 de florini, în 1793 numărul celor care răscumpără crește la opt, acestea plătind pentru 192 de zile, 48 de florini. În ambele contracte se stabilește ca jumătate din sumă să fie plătită până la Sf. Gheorghe, iar restul până la Sf. Mihai în casa perceptorală a „onorabilului stăpân” și în caz contrar „stăpânul domenal poate să-i ia [banii], prin execuție din orice bun de-al nostru pe care îl găsește”²³. La același preț și condiții răscumpără în 1793 și contribuabilii din Oradea-Velența, respectiv 408 zile de robotă manuală cu 102 fl.R. Însă în cazul lor, stăpânul le-a îngăduit plata în trei rate: „1/3 acum, 1/3 cu ocazia târgului ținut de Înălțarea Domnului și ultima parte de ziua Sf. Mihai”²⁴.

Iată câteva cazuri concrete când iobagii cer și li se aprobă răscumpărarea robotei sau chiar scutirea de această sarcină urbarială. Văduva lui Lukáts János din Báránd cere răscumpărarea robotei „care este de 4 fl.R” și scutire de cens pe anul 1794, pe motiv că „neavând nici o avere, în afară de căsuța mea și încercând să-mi plătesc dările, dar nemaivăzând bine, am devenit incapabilă să câștig bani din munca manuală...”²⁵. Din motive neștiute, deși prim-judele și sfatul au atestat că plângerea solicitantei este reală, i s-a aprobat o scutire de doar 2 fl.R²⁶. Tot din localitatea Báránd este și „trista servitoare credincioasă”, văduva lui Kováts Mihály, care cere și ea și obține scutire de cens și răscumpărarea robotei de 5 fl.R. și 20 cr., deoarece „oamenii răi le-au dat foc, în mod intenționat, paielor din curtea mea”, foc „groaznic” care mai apoi s-a extins și „a făcut praf și cenușă casa și averile mele” inclusiv cele recoltate pentru iarnă²⁷. Văduva Olah Raveica din Mezőkeresztes motivează cererea de scutire prin faptul că, deși a rămas văduvă cu copii mici, pe care nu-i poate pune la lucru, trebuie să presteze 36 de zile de robotă manuală. Ea nu vrea să-și vândă pământul deoarece se gândește la viitorul copiilor care „cu timpul vor crește și-l vor slujii pe stăpânul domenal”²⁸. O văduvă din Gepiș cere și ea scutirea de 20 4/8 zile de robotă manuală restantă, deoarece îl întreține pe fiul ei și pe sine. În urma verificării, i se acordă scutirea pe motiv că „este nepotrivită pentru prestarea robotei fiindcă este bătrână, iar fiul ei și-a pierdut mințile”²⁹.

Uneori se cere și scutirea de răscumpărare de robotă, așa cum este cazul unor neveste din Mezőkeresztes care își îngrijesc soții aflați „între viață și moarte”, victime ale unui accident și „nu este cine să câștige bani pentru răscumpărarea robotei, ba mai mult, nici pentru hrană”. Însăși povestea accidentului este interesantă, acesta fiind pus pe seama pedepsei divine, „focul ceresc, coborând într-o fierărie pe trei dintre oamenii aflați acolo doar i-a pârlolit, dar pe doi, fierarul și un localnic, acea mânie a lui Dumnezeu i-a stricat atât de mult, încât și acum se află între viață și moarte”³⁰.

²² Idem, *Răspunsul lumii rurale din Crișana la propunerile de modernizare ale statului austriac*, în *Frontierele spațiului românesc în context european*, volum coordonat de Sorin Șipoș, Mircea Brie, Florin Sfrengeu, Ion Gumenâi, Editura Universității din Oradea/Editura Cartdidact din Chișinău, 2008, p. 140

²³ A.N.–D.J.Bh., *Fond Episcopia romano-catolică...*, dos. 2474, f. 29-30

²⁴ *Ibidem*, f. 31

²⁵ *Ibidem*, f. 35

²⁶ *Ibidem*, f. 35v

²⁷ *Ibidem*, f. 36

²⁸ *Ibidem*, f. 42

²⁹ *Ibidem*, dos. 2471, f. 43

³⁰ *Ibidem*, f. 44-45

Se păstrează contracte de răscumpărare a robotei și de pe domeniul Beiușului. La 1812, „din milostiva îngăduință a Preasfințitului episcop greco-catolic, mărinimia sa Samuil Vulcan” iobagii din Josani-Gurbești, Remetea, Nimăești, Meziad și Pocola au obținut acordul de a-și răscumpăra robotele cu suma de 262 fl.R. și 30 cr³¹. În contract se stabilește prețul de răscumpărare al unei zile iugale la 1 fl.R în valută convențională și 30 cr., plata în casa stăpânului până la Sf. Gheorghe și Sf. Mihai. În cazul neplății, „vor fi luate bunurile juzilor și chezașilor, nereferindu-ne aici la obligațiile urbariale care se prestează în natură” deci nu din averea iobagilor așa cum se proceda pe domeniul Episcopiei romano-catolice. Un alt element de noutate îl constituie faptul că în cazul în care stăpânul ar avea nevoie de mai multă robotă, „suntem datori să prestăm, fără nici o împotrivire, muncă cu boi și manuală”, deoarece își răscumpără robota datorată. Și un ultim punct al contractului interzice categoric scutirea: „nici într-un caz nu va fi voie să ne adresăm stăpânului domenal, dar nici dregătorilor săi pentru ușurare”.

Un localnic din Pocola, „sărmanul iobag umil”, Mihali Văsălie, cere la 1811 „onorabilului preamărit domn...sărutându-i Sfintele Mâini” scutire sau răscumpărarea robotei deoarece a îmbătrânit. „L-am slujit pe onorabilul preamărit domn 38 de ani...dar deoarece acum sunt fără puteri...să binevoiască să mă scutească de acele 6 ½ zile iugale sau să-mi permită răscumpărarea” - spune el³². Același motiv, îmbătrânirea, dar și faptul că „nu-mi pot hrăni în modul cum se cuvine cei șapte copii aflați în casa mea” invocă și un localnic din Burda când cere permisiunea de răscumpărare a obligațiilor urbariale de pe anul în curs³³.

Alte cereri de răscumpărare sunt motivate de lipsa animalelor de jug. „Umilul și supusul în toate”, Bunta Toader din Șoimuș, având la 1812, 12 zile iugale restanță pe anul ce a trecut, cere scutire sau răscumpărarea acestora, deoarece „de aproape trei ani am fost foarte păgubit”, pierzându-și unul din cei doi boi pe care îi avea și neavând bani să-l înlocuiască, a fost nevoit să-l vândă și pe celălalt și să cumpere doi viței „luând bani și cu împrumutul”. Cu aceștia însă nu și-a putut presta robota și de aceea a rămas cu restanță. Pentru a-și susține cauza și a-l sensibiliza pe episcop, încearcă să-l asigure că el ar fi vrut să-și îndeplinească obligațiile: „restanța nu provine din faptul că n-am vrut să-mi prestez obligațiile, ci din neputință” se pare că și cu robota de pe anul în curs va rămâne restant: „vițeii au mai crescut, dar sunt tot fără putere și nu pot să sper că aş putea să prestez cu ei restanța și ceea ce sunt dator anul acesta”. Și un ultim argument în favoarea scutirii sau răscumpărării „în aceste vremuri de mari nevoi n-am putut să dau înapoi nici banii împumutați pentru cumpărarea vițelor”³⁴. Se pare că tot lipsa animalelor îl determină și pe cantorul Matica Petru din Josani să ceară și pe anul 1812 răscumpărarea celor 7 ½ zile de robotă iugală. El își motivează cererea prin faptul că este cantor³⁵.

Și dizabilitățile fizice constituie un motiv temeinic de scutire. Martin Toader din Săucani este scutit pe anul 1809 de prestarea a 18 zile de robotă fiindcă „nu vede cu un ochi”³⁶.

Însă an de an se observă că numărul celor scutiți sau al celor care răscumpără robota este în creștere. Este în creștere și numărul restanțelor. Există o întreagă listă de scutiți, cei aflați în slujba stăpânilor domeniali, apoi în cea a comunității, a bisericii, cei care au servit în armată, juzi, notari, cei scutiți din cauze sociale, materiale, de sănătate sau alte cauze cum ar construirea unei noi case, faptul că este imigrant, taxalist și lista poate fi continuată³⁷.

³¹ A.N.-D.J.Bh., *Fond Episcopia greco-catolică de Oradea*, dos. 479, f. 124-124v

³² *Ibidem*, f. 126

³³ *Ibidem*, f. 132

³⁴ *Ibidem*, f. 128

³⁵ *Ibidem*, f. 129

³⁶ *Ibidem*, f. 130-130v

³⁷ Bársony István, *Bihar megye adózó népessége a XVIII-dik században (Populația contribuabilă din comitatul Bihor în secolul al XVIII-lea)*, în *Magyar Történeti Tanulmányok Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth nominatae*, Series Historica, XXXVI, Debrecen, 1984, p. 111-118

Scutirea unei părți a iobagilor de renta în muncă, respectiv permisiunea ca unii țărani sau unele localități să-și răscumpere robota, puteau să aibă rezultate asemănătoare cu scăderea numărului celor apți de muncă, mai concret, aceeași muncă trebuia efectuată de mai puțini țărani, adică unui iobag îi revenea din total o parte mai mare de lucru³⁸.

Din diverse motive existențiale se înregistrează și numeroasele restanțe. Majoritatea țăranilor nu putea sau nu voia să îndeplinească renta în muncă și astfel la sfârșitul anului numărul zilelor de robotă restante se ridica la o cifră destul de mare. Izvoarele nu ne indică ce se întâmpla cu acești restanțieri, doar atât că în anul următor stăpânul domenal încerca să recupereze restanțele de robotă³⁹.

Stăpânul domenal, îngrijorat de restanțele acumulate, a realizat în anul 1786 o anchetă privind cauzele rămânerii în urmă cu prestarea robotelor. Sunt unii care își motivează restanța prin boală sau se prefac că nu știu de existența acestora, dar sunt și câțiva care au refuzat categoric să se prezinte la lucru. În acest ultim caz sunt consemnate și numele celor din Hotărel și Lunca, care n-au vrut să meargă la robotă, neprecizându-se cauza reală. Andrei Tamas din Călugări, declară doar atât: „le-am spus celor din Călugări să nu meargă la robotă, nici nu s-au dus trei săptămâni”⁴⁰. Mihuța On din Seghiște declară: „nevasta mea este bolnavă de patru ani...și eu am fost bolnav”. Când lui Popa Jurj din aceeași localitate, care declarase că fusese bolnav, i se pune întrebarea „Cum ai fost bolnav, când ai restanță la robotă de trei ani?”, el răspunde că este posibil să aibă „deoarece nu le-am înregistrat”⁴¹. La întrebarea „Cum te cheamă, cu ce te-au prins, de ce nu te duci la lucru la stăpân?”, Andrei Ambruș declară: „dar eu m-am dus întotdeauna când mi s-a poruncit”. Cu toate acestea, el figurează cu 29 de zile restante, pe care le motivează astfel: „când m-au mânat, m-am dus întotdeauna, dar am fost bolnav și de aceea nu m-am dus”, dar anchetatorul îi aduce aminte că ultima dată când ar fi trebuit să meargă la muncă nu era bolnav. El declară că și-a răscumpărat căruța pentru cărbunărie, plătind o anumită sumă cărbunului Boncea și a plătit și 6 stânjeni de lemne dar nu mai știe cui, dar: „Boncea știe bine cui le-am dat”. Iobagul însă făcuse greșeala de a nu se duce să i se înregistreze obligațiile răscumpărate, el motivând acest fapt boala: „de aceea n-am dus paleta, însă notarul din sat a înregistrat în paletă de când a făcut cu noi socotelile”⁴².

Sărăcia este un alt motiv de acumulare de restanțe. Șpanul din Ianoșda raportează la 1803 că în urma socotelilor, cei din Tulca au o restanță de 757 de zile de robotă cu animalele „dar restanță au acei localnici care din pricina sărăciei au rămas fără vite”⁴³.

Din cauza unor complicații create de recolta slabă din 1813, a calamităților naturale ce se țin lanț în anii 1814-1816, seceta ce alternează cu zăpezi de mai și puternice inundații de primăvară, invazii de lăcuste, epidemii și foamete generală vor contribui la acumularea unor restanțe mari și greu de recuperat. În șpanatul Ianoșda se specifică ca și cauze ale neprestării a 536 6/8 zile de robotă manuală în Ianoșda pe anul 1816 „pe de o parte din cauza sărăciei, pe de altă parte fiindcă și-au părăsit casele”. În dreptul fiecăruia figurează cauza, respectiv „cerșetor”, „sărac de multă vreme, iar acum a decedat”, „sesie pustie”, „restanță veche, sărac”, „restanță veche, iar acum sesie pustie”, „infirm, restanță veche”, „cerșetor infirm” sau „vai de el”. La fel sunt înregistrați și restanțierii din Tulca și Husasău, cele trei localități ale șpanatului însumând o restanță de 1118 4/8 zile de robotă manuală⁴⁴. În localitatea Agriș se înregistrează la 1818 pentru 5 persoane, o restanță de 30 4/8 zile de robotă cu animalele și 8 4/8 manuală. Iată cauzele: „Haniș Ioan a decedat, succesorii

³⁸ Varga János, *Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban (1556-1767) (Iobăgia în secolele târzii ale feudalismului din Ungaria, 1556-1767)*, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1969, p. 453

³⁹ Ștefan Imreh, *Contribuții la problema utilizării forței de muncă a iobagilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 131-132

⁴⁰ A.N.-D.J.Bh., *Fond Episcopia romano-catolică...*, dos. 2474, f. 24

⁴¹ *Ibidem*, f. 22

⁴² *Ibidem*, f. 23

⁴³ *Ibidem*, dos. 2476, f. 8

⁴⁴ *Ibidem*, f. 18-18v

suportă sarcinile”, „Barna Mihai a decedat, sesia este pustie”, „Haniș Ioan senior a decedat și sesia este pustie”, „Stan On a decedat, iar fiul său servește însă în altă parte” și „Stan Ioan a emigrat, dar de atunci s-a întors”⁴⁵. În Tăgădău doi restanțieri au emigrat, unul a decedat, iar sesia lui este pustie, unul a servit ca paznic la hută și unul la carcera domeniială. Și la Sâc este conșcris un restanțier care a fost paznic de noapte, dar se menționează sub numele lui că ar fi trebuit înregistrat ca și scutit. Tot așa, la Groșeni este înregistrat un învățător care ar fi trebuit scutit⁴⁶.

Restanțele sunt și mai mari pe domeniul Beiușului. Astfel, pe anul 1812 se înregistrează o restanță de 2060 $\frac{1}{4}$ de zile iugale și 3397 $\frac{3}{4}$ manuale în șpanatul Beiuș⁴⁷, 1610 $\frac{2}{8}$ zile iugale și 4894 manuale în șpanatul Finiș, iar în șpanatul Buntești 7158 iugale și 902 manuale, deci în total 4128 $\frac{3}{4}$ zile cu animalele și 9191 zile manuale⁴⁸.

Sistemul de producție de tip tradițional practicat pe marile domenii, a avut drept suport, munca gratuită a iobagilor, fapt convenabil până când a fost vorba de acoperirea nevoilor stricte ale stăpânului care locuia pe domeniul său. Atunci când stăpânul a vrut să-și acopere nevoile financiare mărite, datorate noului stil de viață, a avut în vedere creșterea producției cu scopul de a o valorifica pe piețele mai îndepărtate. Astfel că vechiul sistem de producție s-a dovedit a fi falimentar, întrucât marea majoritate a proprietarilor, în loc să schimbe acest sistem tradițional cu cheltuieli minime, s-a străduit să-și sporească veniturile în cadrele deja existente. Multă vreme se va mai practica o agricultură extensivă, marii feudali neorientându-se decât într-o măsură foarte mică spre munca salariată, nota dominantă dând-o munca gratuită, asigurată de iobag.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 23

⁴⁶ *Ibidem*, f. 24

⁴⁷ Nimăiești cu 220 $\frac{3}{4}$ zile iugale și 350 $\frac{3}{4}$ zile manuale; Curățele cu 197 $\frac{2}{8}$ zile iugale și 207 manuale; Pociovești cu 136 zile iugale și 271 $\frac{3}{4}$ zile manuale; Beiușele cu 61 $\frac{1}{4}$ zile iugale și 587 zile manuale; Meziad cu 120 zile iugale și 540 zile manuale; Josani cu 341 $\frac{3}{4}$ iugale și 368 manuale; Remetea cu 310 $\frac{3}{4}$ zile iugale și 645 $\frac{1}{4}$ zile manuale; Pocola cu 257 zile iugale și 142 $\frac{1}{4}$ zile manuale; Șoimuș cu 212 $\frac{3}{4}$ zile iugale și 243 $\frac{1}{4}$ zile manuale; Sânmartinul de Beiuș cu 202 $\frac{2}{4}$ zile iugale și 43 zile manuale (A.N.-D.J.Bh., *Fond Episcopia greco-catolică de Oradea*, dos. 479, f. 114).

⁴⁸ *Ibidem*, f. 114 -115